

Gisl Illugeson

Anonym

(omkring 1100)

På kong Magnus' tid kom en mand ved navn Gisl fra Island til Norge. Han var søn af Illuge Thorvaldsson, der var sønnesøn af Tind, Illuge den Sortes broder. Gisl var sytten år gammel, da han rejste til Norge. Han talte ikke meget om sig selv og var længe tavs. Han fik ophold hos en velstående mand, der hed Håkon på Forborde.

Gisl foretog sig ikke meget om vinteren og var aldrig glad. Håkon sagde en gang til Gisl: "Jeg har holdt øje med din sindsstemning og jeg synes du altid er så takkefuld. Enten har du store planer, eller også har du forpligtet dig til store ting. Fortæl mig nu, hvad der trykker dig, for selvom du skulle have store ting at fortælle, vil jeg ikke røbe dig. Hvis du ikke vil fortælle mig noget, men tager afsted herfra ud og laver noget drastisk, så vil jeg ikke synes om det."

Gisl svarede: "Du gætter rigtigt og jeg skal fortælle dig det, som det er. Der er en mand, der hedder Gjafvald og jeg har fået fortalt, at han nu er kongens hirdmand.¹ Ude på Island var Gjafvald og hans svigerfader Thormod Kolleson med, da min fader blev dræbt, og mens jeg så på, gav Gjafvald min fader banesår.² Nu er jeg kommet her til landet for at hævne min fader eller også selv blive dræbt."

"Det er en håbløs plan," svarede Håkon, "for Gjafvald opholder sig hos kong Magnus og de er vældig gode venner. Det er ikke muligt for en udlænding at få ram på ham, men jeg skal ikke stå i vejen for dig."

Den vinter sad kong Magnus i Nidaros³ og Gjafvald var en kær gæst hos ham. Gisl tog til byen, og efter sin husbond Håkons råd lod han støbe varmt voks udover sit ansigt og lod det størkne. Han kom derved til at ligne en spedalsk. Han holdt øje med Gjafvald, men der bød sig ingen gunstig lejlighed for ham.

Tidligt en lørdag morgen, da Gisl stod ude på gaden, hørte han en voldsom larm. Han så, at det var kong Magnus, der kom med en stor skare ledsagere. Så så han Gjafvald. En kvinde kom ud fra en gård med et barn i favnen. Det var Helga Thormodsdatter, Gjafvalds kone. Hun kaldte på ham og han gik

hen til hende, mens kongen og hans følge fortsatte. Siden gik Gjafvald og en anden mand ned ad gaden.

Gisl vendte sig så imod ham og huggede ud efter ham. Hugget ramte skulderen og armen blev skilt fra kroppen, men faldt ikke af. Så vendte Gjafvald sig mod ham og Gisl huggede efter den anden skulder, som fik et næsten tilsvarende sår. Da faldt Gjafvald.

Gisl løb ned på bryggen, hvor der lå en båd lastet med brædder. Manden, der ejede båden var en lille islænding ved navn Thorstein. Gisl sprang ud på Thorsteins båd og brædderne væltede udenbords. Han roede over til Bakke, og da han var kommet ud midt på elven, rejste Gisl sig og råbte ind mod bryggen: "De sår som Gjafvald, kong Magnus' hirdmand, har fået, lyser jeg på mig⁴ – sår, hvis det bliver ved sår, men drab, hvis det bliver drab. I morges hed jeg Vigfus,⁵ men i aften tænker jeg, at jeg hedder Ofeig."⁶

Derefter landede de ved Bakke, og Gisl sprang i land. Der blev blæst alarm i byen og man søgte efter manden⁷ både på skibene og i land. Han blev fundet i et krat og ført ind til byen. Kongens mænd anklagede Thorstein for at have færget Gisl over elven og gjorde en sag ud af det. De erklærede, at han også skulle dræbes. Så sagde Gisl: "Anklag ham ikke for noget, som han ikke er skyld i."

Gisl greb så Thorstein, der gik ved siden af ham – han var så lille, at han knapt nåede ham til skulderen – og kastede ham op i luften med den ene hånd og sagde: "Se nu. Tror I denne stakkel kunne holde mig væk fra båden, hvis jeg ville have fat i den? Jeg kan jo kaste med ham som et barn. Han er uskyldig, lad ham nu gå i fred."

Det gjorde de og erklærede, at Gisl talte godt og mandigt. Gisl blev sat i lænker, som kong Harald Sigurdsson havde ladet smede og som det ikke var lykkedes nogen at slippe ud af. Han sad i en kælder, som en kone havde opsyn med.

På det tidspunkt var der mange mennesker i byen. Der var tre skibe fra Island. Teit, søn af Gizur biskop, havde ledelsen på det ene. Jon Præst, der senere blev biskop på Holar, var der også, og i hele byen var der ikke færre end trehundrede islændinge. Kong Magnus var voldsomt vred. Han var til et møde sammen med biskoppen i byen. Jon Præst var der også, for han var ven med biskoppen.

Kongen befalede, at man skulle slå manden ihjel, men i det samme ringede nonneklokken.⁸

Kongen spurgte: "Er det non nu? Se på solen!"

Det gjorde man, og det var lige i begyndelsen af non. Så sagde biskoppen: "Herre, manden må nyde godt af helligdagsfreden, selvom han har forbrudt sig nok så slemt."

70 "Det er et kneb fra jeres side," sagde kongen. "I har lagt råd op mod mig."

"Det er ikke rigtigt," svarede biskoppen, "men sørg for at gøre, som det sømmer sig."

Senere samledes alle islændingene. Der var mange af Gisls venner og slægtninge og man rådslog om, hvordan sagen skulle gribes an. De syntes, at de var
75 kommet i store vanskeligheder og man nåede ikke til enighed.

Så kom søndag. Der blev sendt bud efter kongen med den besked, at Gjafvald gerne ville se ham. Kongen tog hen til ham og Gjafvald sagde: "Herre, nu vil jeg gøre mit bedste, for jeg ved ikke, hvor lang tid jeg har tilbage. Jeg vil bede dig om at benåde Gisl, for gævt har han hævnnet sin fader."

80 "Det kan ikke komme på tale," svarede kongen.

"Du ved, konge, at jeg har fulgt dig længe, og til tider har jeg sat livet på spil for dig og været rede til alt, som du ønskede jeg skulle gøre, hvadenten det var godt eller dårligt. Det her er måske vort sidste møde. Jeg har talt med præsterne og indviet dem i mine planer og modtaget sakramentet. De har sagt
85 mig, at der er håb om frelse for mig, hvis jeg tilgiver dem, der har gjort ondt mod mig. Nu forventer jeg, herre, at du ikke lukker mig ude fra Himmerige ved at lade ham dræbe."

"Det skal ske, som er bedst for dig," svarede kongen og gik bort, men Gjafvald døde lidt efter.

90 Tidligt om mandagen holdt islændingene møde. Teit sagde: "Det ser sort ud for vor sag, hvis vor landsmand og dygtige fostbroder bliver dræbt, men vi kan alle se hvilken knibe det vil være at blive indblandet i denne sag. Man sætter både sit liv og sin formue på spil. Nu er det mit råd, at vi forsøger at påvirke kongens dom, men hvis der ingen mulighed er for Gisl at beholde sit
95 liv, skal vi enten alle blive dræbt eller også have vor vilje og vi skal følge den vi vælger til anfører."

De sagde alle, at de ville have ham som anfører og følge hans råd.

Han sagde: "Så må I regne med, at alle skal sværge den ed til mig, at I hverken vil spare jer selv eller jeres penge på det, som jeg vil sætte i værk i
100 denne sag."

Det gjorde de og derefter tog de bad. I det samme blev der blæst signal. Teit sprang straks ud af badet. Han var i skjorte og lærredsbukser og havde et

guldbånd om panden og over sig en tofarvet skarlagensskappe. Den var rød og brun og foret med egernskind, der havde hårene udad. Så mødtes alle islændingene. Men det skete ikke på en gang, at der blev givet hornsignal og at mændene samledes.

Teit sagde så: "Lad os straks gå hen til den kælder, hvor Gisl er og lad os komme derhen før kongens mænd."

De gik raskt ned ad gaden og lavede stor larm. Konen havde sat en hinde for vinduet og måtte derfor løbe ud af huset og sagde: "En stor ulykke er det, at du kom herved, for nu kommer kongens mænd."

"Lad os ikke være bekymrede over det," sagde Gisl. Han fremsagde så denne strofe:

Munter digter manden,
115 møder end ham døden.
Jeg mærker snart jernets
varme mén mod benet.
Døden kalder, kvinde!
Kækt hævnedes slægten.
120 End vil jeg i verset
vinde dådens¹⁰ minde.

Derefter slog de døren op med et stort brag og mændene så lige, at det gav et ryk i Gisl, selvom det ikke var stort. Teit huggede lænkerne af ham og tog ham med i flokken. Således gik de til mødet. Sone, der var anfører for gæsterne i kongens hird, gik afsted på den anden side til mødet og var da på vej hen for at hente Gisl. Han sagde: "Denne gang var I islændinge ikke træge.¹¹ Jeg tror, at I selv vil dømme manden og ikke lade kongen om det. Men det er godt, at kongen og hans mænd husker på, hvad islændingene har gjort denne morgen. Kong Magnus er blevet vred over mindre opsætsige handlinger, end
130 at hans hirdmand er blevet dræbt af en af disse fedtdjævla."

Da tinget var blevet sat, stod Sigurd Uldstreng op og sagde: "Jeg tror de fleste ved, at vor hirdkammerat Gjafvald er blevet dræbt. En mand, der kom herover fra Island, mente, at han havde et mellemværende med ham og valgte da den fremgangsmåde, at han straks tilføjede ham banesår uden først at
135 kræve bøder, som andre mennesker har for vane. For os, kongens mænd, må det se ud til, at det ikke regnes for noget at dræbe i kongens hird, hvis det skal

være fremgangsmåden at hugge hirden ned. Måske bliver det sådan, at de går helt til tops og ikke engang skåner kongen fremfor andre. Det er helt uhørt og fortjener en meget alvorlig straf. Det ville ikke være for meget, om der blev dræbt ti islandske mænd for en af vore. Sådan kunne vi da straffe dem og det overmod at tage mænd ud af kongens magt." Derefter tav han.

Så stod Teit biskopssøn op og sagde: "Vil kongen tillade mig at tale vor sag?"

Kongen spurgte en mand, der stod ved siden af ham: "Hvem er den mand?"

Han svarede: "Herre, det er Teit biskopssøn."

Kongen sagde til Teit: "Jeg vil på ingen måde tillade dig at tale, for du vil komme med en masse ord, der kan ødelægge meget. Det ville være passende, at tungen blev skåret ud af munden på dig!"

Så stod Jon Præst op og sagde: "Vil kongen tillade, at jeg siger et par ord?"

Kongen spurgte: "Hvem taler nu?"

Manden svarede: "Den islandske præst, ham Jon."

"Dig vil jeg give lov til at tale," svarede kongen.

Jon Præst begyndte så sin tale således: "Gud er at takke for, at landene Norge og Island er blevet kristne, thi før gik djævlens og menneskers rundt blandt hverandre, men nu går djævlens ikke så dristigt frit fremme blandt mennesker. Nu får han mennesker til at udføre sine ærinder. Man kan bare tænke på lige forinden, hvordan djævlens lød ud gennem den mund, der talte. Først blev der dræbt en mand, men nu ønskede han, at ti mænd skulle dræbes. Jeg tror, at sådanne mænd magter i deres ondskab og med deres ildesindede råd at udvirke mest til at nedbryde retfærdighed og medlidenhed og andre gode sæder hos høvdingene, og i stedet ophidse og tilskynde dem til grumhed og forbryderiskhed og således glæde djævlens ved mordet på kristne mænd.

Men vi, herre konge, er lige fuldgodt dine undersåtter, som dem, der bor her i landet. I, der er sat her i verden som høvdinge og dommere over folket, skulle tænke på, at I er afbildninger af den dommer, der skal komme på dommedag at dømme hele verden. Derfor er det meget vigtigt for jer, herre, at I afsiger retfærdige domme og ikke forkerte, thi til hvert ting og møde kommer den almægtige Gud selv og hans hellige mænd. Gud opsøger gode mænd og retfærdige domme, ligesom djævlens og hans sendebud opsøger onde mænds gerninger og forkerte domme. Uden tvivl vil dog til sidst den dommer komme, som vil dømme alle ting retfærdigt. Tænk nu på, herre konge, hvor ilden vil

være hedest og vare længst; den, der er lagt i egestokken, som er gjort rundt om ovnen eller den som er tændt i det tørre træ. Hvis du nu, konge, afsiger en uretfærdig dom, så vil du blive kastet i den ild, der er tændt i egestokken, men
175 hvis du afsiger en retfærdig dom efter din overbevisning, så er der håb om, at du lutres i den rensende ild,¹² der er gjort af det tørre træ.”

Således sluttede Jon sin tale. Kongen sagde så: “Det var hårde ord, præst,” men så imidlertid ikke ud til at blive synderlig vred over det.

180 Så rejste Gisl sig og spurgte: “Vil du give mig lov til at sige lidt, konge?”

Kongen spurgte, hvem de nu talte og man fortalte ham det.

“Det vil jeg ikke forbyde,” sagde kongen.

“Så vil jeg begynde med det, at min fader blev dræbt. Det var Gjafvald og Thormod med til. Da var jeg seks år gammel og min broder Thorvald ni. Vi
185 var begge to tilstede, da min fader blev dræbt. Da sagde Gjafvald, at vi brødre begge skulle dræbes, men herre, det er ikke mandigt at fortælle, at da stod gråden i halsen på mig.”

“Tappert har du da fået gråden til at forsvinde,” sagde kongen.

Gisl fortsatte: “Det er sandt nok, herre, at jeg i foråret længe har vogtet på
190 Gjafvald, og der var to gange en gunstig lejlighed. Den ene gang, hvor muligheden var der, holdt jeg mig tilbage af ærbødighed for kirken, og den anden gang afstod jeg på grund af nonringningen. Derfor tror jeg nonringningen nu skænkede mig livet. Jeg har digtet et digt om dig, og jeg vil gerne have stilhed.”

“Hvis du vil, så fremsig det,” sagde kongen.

195 Han fremsagde digtet udmærket, men der var ikke megen digtekunst i det digt. Derefter sagde Gisl til Teit: “For min skyld har I vist megen djærvhed, men nu vil jeg ikke længere udsætte jer for fare. Jeg vil give mig i kong Magnus’ vold og bringe ham mit hoved.”

“Du må gøre, som du vil,” sagde Teit.

200 Gisl lagde så våbnene og gik over bræddegulvet, der var på tingstedet. Han lagde hovedet i kongens skød og sagde: “Gør nu med mit hoved, som I finder for godt. Jeg vil være taknemmelig, hvis I vil give mig det og gøre mig til det, som I synes jeg er egnet til.”

Kongen svarede: “Tag selv vare på dit hoved og gå til bords på Gjafvalds
205 plads og tag ophold og forplejning og udfør den tjeneste, som han har haft. Dette gør jeg mest på grund af min ven Gjafvalds forbøn. Lad nu otte islandske mænd stå inde for forpligtelserne. Jeg fastsætter som bøde for drabet på Gjafvald seksten mark guld. Halvdelen skal eftergives, fordi Gjafvald dræbte

Gisls fader, men hver af de mænd der har forpligtet sig, skal betale en mark.”

210 De takkede kongen og forligedes ved det. Så sagde kongen til Jon Præst:
“Jeg synes godt om din forbøn. Du talte på Guds vegne. Jeg vil gerne være
med i dine bønner, for de vil kunne formå meget hos Gud. Jeg tror, at din og
Guds vilje falder sammen.”

Jon lovede kongen sin forbøn. En dag, da Jon Præst gik ned ad gaden,
215 sagde en mand til ham: “Gå ind i huset, Sigurd Uldstreng vil se dig.”

Det gjorde han. Sigurd sagde: “Jeg kan ikke tro andet, præst, end at dine
ord har ramt mig, for jeg er syg. Jeg ønsker, at du skal synge over mig.”

Det gjorde han og velsignede ham.

Så sagde Sigurd: “Meget formår dine ord, både de gode og de hårde, for nu
220 har jeg det godt.”

Sigurd gav Jon Præst gode gaver og de skiltes som venner. Det var denne
Sigurd, der først stiftede et munkekloster på Nidarholm og skænkede det
store ejendomme.

Efter dette drog Jon Præst og Teit biskopssøn til Island. Teit blev en ud-
225 mærket mand, men han levede ikke længe. Jon blev biskop på Holar og er nu
i sandhed hellig.

Gisl Illugeson

Islandsk fortælling. Fra “Audun og bjørnen”, 1979. Oversætter: Claus Lund.

*De islandske fortællinger stammer ligesom sagaerne fra tiden 800-1100, men
adskiller sig fra sagaerne ved kun at berette om en enkelt episode i hovedpersonens
liv. Gisl Illugeson foregår på kong Magnus’ tid, dvs. Kong Magnus Barfod, konge
i Norge 1093-1103.*

¹ hird: livvagt

² banesår: dødeligt sår

³ Nidaros: det senere Trondheim

⁴ lyser jeg på mig: Med denne formel erklærer Gisl sig som gerningsmand og undgår
derved at være skyld i mord hvilket var vanærende. I stedet er der tale om drab.

⁵ Vigfus: den drabslystne

⁶ Ofteig: den der ikke skal dø

⁷ manden: Gisl

⁸ nonklokke: den klokke der ringer til non, dvs. indvarsler den kommende helligdag.

⁹ fostbroder: en man er opfostret (passet, opdraget) sammen med

¹⁰ dåd: handling (især god, betydningsfuld)

¹¹ træg: langsom

¹² den rensende ild: skærsilden